

het besef dat elke ervaring van zinvolheid altijd breekbaar is, omdat ze zichzelf niet constitueert? Met andere woorden, is transcendentie gelijk te stellen met de *negatieve* ervaring van de voortdurende bedreiging van zinloosheid? Of heeft ze ook een meer *positieve* inhoud? Van Peursen wijst de notie 'hogere werkelijkheid' af ten voordele van 'diepere werkelijkheid', maar waarin ligt eigenlijk het verschil tussen beide? Kan over een 'hogere' werkelijkheid dan niet in dynamische termen worden gesproken?

Na het postmodernisme is een aanrader: het geeft een helder, doorgaans vlot leesbaar overzicht van de kernideeën in het postmoderne denken en formuleert voorzichtig een aantal uitwegen om uit de impasse van een te rigoureuze postmodernisme te raken. In zijn recente standaardwerk, *Passage to Modernity. An Essay in the Hermeneutics of Nature and Culture* (Yale University Press, 1993), beschrijft Louis Dupré op een ongewoon erudiete manier de geleidelijke overgang van het middeleeuwse naar het moderne cultuurproject. Juist omwille van de complexiteit ervan beoogt hij veeleer een hermeneutiek dan een kritiek van de beginnende moderniteit. Van Peursens boek zou men kunnen lezen als een aanvulling: vanuit het besef van de complexiteit van de moderniteit geeft hij aanzetten om een te weinig doordacht postmodernisme te corrigeren en het daardoor een breder perspectief te geven.

Guido VANHEESWIJCK

HET IS NIET EENVOUDIG EENVOUDIG TE WEZEN

Wil Derkse, *On Simplicity and Elegance. An Essay in Intellectual History*. Eburon, Delft, 1993, 211 blz., ISBN 90 5166 3145 (Filosofische reeks nr. 39).

De eenvoudigste manier om dit boek te beschrijven is dat het een indrukwekkend en prachtig stuk ideeëngeschiedenis is met een aantal verrassende conclusies. Hiermee is echter niets gezegd over het onderwerp: eenvoud en elegantie. De *tour de force*, die Derkse hier tot een goed einde heeft weten te brengen, bestaat eruit dat hij dit begrippenpaar volgt vanuit de Griekse oudheid tot nu. Doorgaans levert dit type van onderneming te brede schetsen en te verwaterde fresco's op. De auteur heeft (zeer wijs) gekozen om een aantal grote sprongen te maken en daar waar zijn laarzen de grond raken, de bodem nauwgezet te onderzoeken. Van Aristoteles naar Cicero, van de grote redenaar over Anselmus en Grosseteste naar William van Ockham, van de *doctor invincibilis* naar Einstein. Daar boven op is er een hoofdstuk voorzien over de Griekse astronomie, bedoeld als illustratie, en wordt het geheel afgerond door twee meer beschouwende hoofdstukken over het centrale begrippenpaar, eenvoud en elegantie.

Wanneer ik hierboven schrijf dat een aantal conclusies verrassend zijn, dan betekent dit ook dat er eveneens weinig of niet verrassende besluitten zijn. Laat ik die eerst kort vermelden:

- (a) de problematiek en het belang van eenvoud en elegantie is reeds aanwezig in de vroegste wijsbegeerte;
 (b) er valt een onmiskenbare continuïteit vast te stellen in de ontwikkeling van dit begrippenpaar doorheen de wijsbegeerte en de (ontluikende) wetenschap;
 (c) in recente tijden wordt er meer expliciet en bewust over eenvoud en elegantie nagedacht.

Tot daar, wat ik durf noemen, de te verwachten conclusies. Minder verwacht evenwel is de conclusie dat de lezer geen (sluitende) definitie moet verwachten. Blijkbaar is het alles behalve eenvoudig uit te maken wat eenvoud is, is er blijkbaar een weinig elegante omschrijving te vinden van elegantie. Niet dat Derkse zich van deze lastige opdracht wil ontdoen, want hij besteedt behoorlijk wat bladzijden aan het duidelijk maken en verantwoorden waarom een definitie voorlopig moet uitblijven. In hoofdzaak zijn er twee elementen die bepalend zijn.

Ten eerste zit het begrippenpaar gevangen in een netwerk van verwante, elkaar definiërende concepten: rationaliteit, epistemologisch en/of ontologische orde, epistemologische en/of ontologische economie, om er een paar te noemen. Wie heeft de euvelle moed om eerst één van deze termen te definiëren?

Ten tweede kan men niet spreken van eenvoud en elegantie *zonder meer*. Eigenlijk zou er steeds de toevoeging moeten bijstaan 'met betrekking tot'. Als iemand bijvoorbeeld zegt dat een wetenschappelijke theorie eenvoudig is, bedoelt hij of zij dan dat de wijze waarop de theorie geformuleerd is zeer transparent is, of dat het aantal basisprincipes tot een klein aantal is beperkt, of dat de gevolgde methode om tot de theorie te komen zeer doorzichtig is, of dat het een theorie is waarmee gemakkelijk te werken valt? En zelfs als we erin zouden slagen dit allemaal gedefinieerd te krijgen, hoe zullen we dan twee theorieën qua eenvoud tegenover elkaar afwegen?

Zoals gezegd is de afwijzing van de definatorische kwestie verrassend te noemen, zij het niet al té verrassend. Maar de conclusie dat, in het begrippenpaar eenvoud-elegantie, elegantie als fundamenteeler moet worden beschouwd, komt hiervoor wel in aanmerking. In twee zinnen, komt de redenering van Derkse hierop neer. *Zelfs* indien ik een idee heb van wat eenvoud is en hoe het toe te passen, dan nog moet ik weten *wanneer en onder welke voorwaarden* ik het kan of mag toepassen. Hier komt elegantie tussen. In de omschrijving van Derkse luidt het: de combinatie van een juist oordeel en een afgewogen keuze ("elegantie als de kunst om te kiezen en als de uitdrukking van een goed oordeel is van een hogere orde dan eenvoud als een norm in de wetenschap, p. 207, en "...een goed oordeel en een evenwichtige keuze, in een woord elegantie, is het begeleidend verschijnsel van eenvoud", p. 174). Ik noem dit een verrassende conclusie omdat in de wetenschapsfilosofische literatuur eenvoud een sterk bestudeerd begrip is, maar, voor zover mijn kennis reikt, elegantie niet. Heeft Derkse hier gelijk, dan valt er nog behoorlijk wat werk te verzetten.

De conclusie evenwel dat het scheermes van Ockham eigenlijk beter het scheermes van Aristoteles zou heten, doet een lezer toch opkijken. Maar als blijkt dat het fameuze dictum "entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem" ('de entiteiten moeten niet zonder noodzaak vermenigvuldigd worden') niet te vinden is in de werken van Ockham, dan komt stilaan de vraag (en de angst) in die precieze bewoordingen bij mij op of er

überhaupt wel filosofen en wetenschappers zijn geweest die hebben gezegd of geschreven wat we *denken* dat ze hebben gezegd of geschreven. Galileo Galilei heeft bij het verlaten van de kerk (voor zover we weten) niet gezegd 'Eppur si muove' ('en toch beweegt ze'); in *The Origin of Species* zoekt men vruchteloos naar de zinsnede 'the survival of the fittest'; Dante heeft niet de *Divina Commedia* geschreven, maar simpelweg de *Commedia* (de toevoeging heeft pas twee eeuwen later plaats). (Gesprokkeld uit : Hans Van Maanen : *Kleine Encyclopedie van Misvattingen*, Meppel, Boom, 1990 en *Het kerkhof van de wetenschap*, Meppel, Boom, 1991.) Een systematisch onderzoek naar het hoe en waarom van dergelijke vervormingen en/of vervalsingen, lijkt mij bijzonder wenselijk.

Het gevolg is dat Derkse een diepgaand onderzoek start naar de oorsprong en betekenis(sen) van het fameuze dictum. Dit brengt hem uiteindelijk tot Aristoteles, wat zijn voorstel verklaart om het scheermes van eigenaar te laten veranderen. Dit gedeelte van het boek kan zonder probleem als een zelfstandig filosofisch-historisch werk worden gepubliceerd. Wat wederom opvalt, maar niet mag verbazen, is de veelheid van interpretaties van het dictum en zijn varianten : methodologisch, principieel, epistemologisch, ontologisch, enzovoort. Ik zal dan ook geen bij voorbaat mislukte poging wagen deze rijkdom in één paragraaf samen te vatten.

De meest intrigerende conclusie waar, wat mij betreft, het hele boek rond draait is dat ook in de wetenschapsbeoefening vandaag, het nog steeds zo is dat niet alleen eenvoud en elegantie een centrale rol spelen, maar dat de grond waarom ze dat doen, nog steeds te zoeken is in een metafysisch-religieus-esthetisch gefundeerd wereldbeeld. Simpel uitgedrukt : we geloven nog steeds dat de eenvoudigste en elegantste theorieën (in welke betekenis dan ook) tevens de ware theorieën zijn, want de wereld zelf is eenvoudig en elegant omdat iets of iemand hiervoor heeft gezorgd. Dit vindt zijn uitdrukking in het genot en plezier dat de mens beleeft wanneer hij of zij deze eenvoud en elegantie op het spoor komt. Ik vind dit een bijzonder belangrijk resultaat. Uiteraard zijn we zonder meer bereid te aanvaarden dat de Griekse astronomie — zoals Derkse in hoofdstuk III zelf aantoonst — metafysisch-religieus bepaald is, maar we zijn veel minder geneigd dit ook te beweren van, zeg maar, de big-bang theorie. Het aangevoerde bewijsmateriaal dat hoofdzakelijk, maar niet uitsluitend op Einstein is gericht, onderbouwt deze bewering op zo'n manier dat, hoewel misschien niet alle twijfels zijn wegenomen, men zich niet kan permitteren om de stelling naast zich neer te leggen.

Het is niet makkelijk om kritieken te formuleren op dergelijke grootse projecten. Het lijkt wat pietluttig om hier en daar een detail recht te zetten en het is moeilijk om een even groots fresco te borstelen als repliek. Daarom zal ik mij beperken tot twee opmerkingen die, misschien wel letterlijk, in en aan de rand van Derkses project thuishoren. Noem ze eventueel waarschuwingen voor de toekomst.

Het eerste punt is dat ik altijd huiver wanneer een filosoof in zijn of haar enthousiasme de hele wereld in één idee wil vatten. Nu waarschuwt Derkse zelf voortdurend voor deze gevaarlijke valstrik, maar af en toe kan hij het toch niet laten om zijn ideeën over eenvoud en elegantie ook op de kunst toe te passen (zie vooral paragraaf 3, 'Simplicity and beauty' van hoofdstuk VII, maar te confronteren met "zoals volmaakte symmetrie in de kunsten saai is, is muziek die slechts elegant is leeg en artificieel,...", pp. 198-199). Ik wil geenszins betwisten dat er kunst bestaat die wordt gekenmerkt door

een verlangen of een zoeken naar eenvoud en elegantie. Maar hoe dan ook kan dit maar een fractie van de artistieke activiteit dekken. Wat Dadaïsten hebben bedacht, wat Fluxus in praktijk heeft omgezet, wat John Cage heeft geconcipieerd, wat Jackson Pollock heeft gecreëerd, laat zich niet op deze wijze beschrijven. Als Nam June Paik mij bestookt met honderden TV-schermen waar geen tweemaal het zelfde beeld valt te bespeuren, dan wil hij mij verwarren en niet laten genieten van de gedeelde eenvoud tussen brein en wereld. Ongetwijfeld is het zo dat kunst en wetenschap, als deze te algemene quasi-lege termen nog iets betekenen, veel gemeenschappelijks hebben, maar ik verkies als uitgangspositie om de verschillen te benadrukken.

Het tweede punt ligt mij nog nauwer aan het hart. In de discussie omtrent de overeenkomst tussen de wereld en mijn beeld van de wereld, is één van de belangrijke argumenten "de onredelijke efficiëntie van de wiskunde" (Eugene P. Wigner heeft deze uitdrukking gelanceerd als titel van een artikel: 'The Unreasonable Effectiveness of Mathematics', in *Communications on Pure and Applied Mathematics*, vol. 13, 1960, pp. 1-14). De redenering gaat als volgt. Wiskundigen ontwikkelen louter op basis van hun wiskundig-creatief bezig zijn allerlei nieuwe concepten en theorieën. Op geen moment zijn ze bezorgd om eventuele toepasbaarheid. Toch blijken *nadien* deze, op het eerste zicht vaak bizarre gedachtenconstructies toepasbaar te zijn op deze wereld. Hoe is dit te verklaren indien het niet zo is dat de menselijke geest en de wereld op een merkwaardige manier op elkaar zijn afgestemd?

Ik zal een metaforisch tegenargument geven. Een rivier splitst zich. Juist na de splitsing blijven de twee takken nog relatief dicht bij elkaar. Maar een eind verder wordt de verwijdering groter. Nu grijpt er een nieuw fenomeen plaats. Eén van de takken begint zich op te splitsen in een groot aantal kleinere takjes, die op hun beurt zich vertakken, enzovoort. Bovendien — of moet ik zeggen, onvermijdelijk — waaieren de zijtakjes zich uit in bijna alle richtingen. Wie zal er verbaasd opkijken als ik zeg dat af en toe, indien niet tamelijk frequent, kleine takjes terug uitmonden in de andere grote tak die rustig zijn weg heeft verdergezet? De sleutel is éénvoudig: de ongewijzigde tak is de wereld, de andere tak is de wiskunde die haar begin heeft in de wereld, maar er langzaam van verwijderd raakt. Precies door die verwijdering — de natuur zal immers niet meer optreden als scheidsrechter — kunnen ideeën in alle richtingen worden ontwikkeld. Geen wonder dat soms die ideeën terug in contact komen met de wereld. Het tegendeel zou pas verbazingwekkend zijn. Kortom, het lijkt me een maat voor niks om de onredelijke efficiëntie van de wiskunde in te roepen als ondersteuning voor een in wezen metafysisch argument, namelijk dat wij 'afgestemd' staan op deze wereld. Dit wordt mij te platonisch.

Na deze grootse woorden, laat ik dan toch even toegeven aan de pietluttigheid. Er zijn twee kleinigheden die ik niet kan nalaten te vermelden. Ten eerste, geeft Derkse op pp. 45-46 de 'wet' van Titius-Bode als voorbeeld van een schijnbare wetmatigheid geïnspireerd door religieuze-esthetische overwegingen. Ter herinnering, de 'wet' van Titius-Bode geeft een mooi verband tussen de rangorde van een planeet in ons zonnestelsel en de (gemiddelde) afstand tot de Zon. Een voorbeeld: Mars is planeet nummer 4. Neem het getal 0,3. Vermenigvuldig dit 2 keer met 2. Dit geeft 1,2. Tel er 0,4 bij en je krijgt: 1,6. Vermenigvuldig dit met 150 miljoen km. Dit geeft de gemiddelde afstand van Mars tot de Zon: 240 miljoen km. Voor een planeet met rangnummer n , groter dan 1, luidt de

wet : afstand = $0,4 + 0,3 \times 2^{n-2}$. De 'wet' gaat echter volledig de mist in voor Neptunus en Pluto. Nochtans blijkt vandaag dat, los van alle getallensymboliek en numerologie, er vanuit de chaostheorie een vernieuwde aandacht is voor deze en gelijkaardige wetten waarbij ik nu de aanhalingstekens bewust weglaat (zie : Ivars Peterson, *Newton's Clock. Chaos in the Solar System*, W.H. Freeman, New York, 1993, voor meer achtergrond). Deze wet is, met andere woorden, niet (langer) een goed voorbeeld om de gevaren te illustreren van een doorgedreven metafysisch-esthetisch wereldbeeld. Titius-Bode waren wel degelijk iets op het spoor.

Ten tweede, is het jammer dat de tekst wordt ontsierd door een aantal tikfouten (maar, gegeven dat het om een proefschrift gaat, volkomen begrijpelijk). Op een bijsluiter excuseert Derkse zich voor de mogelijke fouten in de Griekse citaten, maar het Engels gaat ook niet vrijuit. Zo heb ik alle varianten ontmoet op het woord 'successful'. Zoals hij zelf schrijft zijn tikfouten niet op hun plaats in een studie waarin schoonheid een centrale rol speelt.

Ten slotte een misschien niet onbelangrijke waarschuwing voor de (jongere ?) lezer : Derkse gaat ervan uit dat hij of zij voldoende Latijn kent waardoor het gros van de citaten onvertaald is gebleven. Voor de jury-leden van een proefschriftscommissie is dit een meer dan redelijke eis, maar voor een filosoof te lande niet per se. Ik hoop zeer gemeend dat we binnenkort menig artikel mogen verwachten van Wil Derkse, waarin hij deze zeer belangrijke problematiek op een voor alle filosofen toegankelijke wijze zal presenteren.

Jean Paul VAN BENDEGEM

HET POSTMODERNISME ALS PANDEMONIUM

Ronald Commers, red., *De Mens is dood. Leve de Mens*. Brussel, VUBPRESS, 1993, 135 p. ISBN : 90 5487 031-1.

De bundel *De Mens is dood. Leve de Mens* verzamelt vier filosofische essays van de hand van een musicoloog (Hermann Sabbe), een moraalfilosoof (Ronald Commers), een filosoof (Karel Boullart) en een moraal- en rechtsfilosoof (Koen Raes) — vier auteurs die, zoals de flaptekst stelt, allen behoren 'tot de Gentse school van denken' en, zo kunnen wij eraan toevoegen, tot de Vlaamse vrijzinnigheid. Het geheel wordt ingeleid door Ronald Commers, die ook het initiatief nam voor deze uitgave. Thema en doelstelling van deze gezamenlijke publicatie laat niets aan duidelijkheid te wensen over. De auteurs willen langs deze weg een antwoord formuleren op "het anti-humanisme van de laatste drie decennia" (p. 7). En Commers voegt eraan toe : "Zij [de auteurs] zitten op eenzelfde lijn wat betreft hun afkeuring van het defaitisme en pessimisme dat de westerling dreigt over te leveren aan een uitzichtloze kritiek [...] op de grote zingevende verhalen. [...] De vier auteurs verdedigen een herbronning van het westerse humanisme [...]. Zij waarschuwen tegen de verleidingen die van nieuwe wijsgerige en godsdienstige inbeeldingen uitgaan" (p. 7). —